

Big Brother roept vragen op over ethiek van programmamaker

Dr Huub Evers

"Borduur nu mee met Big Brother!" Ook de plaatselijke middenstand probeert een graantje mee te pikken uit de welgevulde ruif van het zo veelbesproken televisieprogramma. Big Brother verdeelt Nederland in twee groepen: aan de ene kant degenen die al die opwindende volstrekt niet begrijpen omdat het immers om een programma gaat waarin saaiheid en onbenulligheid tot hoogste goed verheven worden. Anderzijds de kijkers die in de ban zijn van het programma, die de lotgevallen van hun helden via televisie en internet op de voet volgen met elkaar discussiëren over hoe het verder gaat: wie er genomineerd zullen worden en wie met wie een relatie zal beginnen.

Al ver voor de start van de uitzendingen was Big Brother veelbesproken. Vooral uit de hoek van de psychologie kwam de kritiek dat de deelnemers in een situatie worden gebracht die mogelijk gevaarlijk kan worden. De groepsprocessen en het volstreekte gebrek aan privacy kunnen ertoe leiden dat zij van zichzelf vervreemden en psychisch in de kreukels raken. In meer algemene zin werd door critici opgemerkt dat dit type uitzending helemaal past in een samenleving waarin schaamteloosheid wordt geëxploiteerd en waarin voyeurisme tot deugd is verheven: eerst Jerry Springer, toen Sex voor de Buch en nu dan Big Brother. Niets is te dol zolang het maar hoge kijkcijfers en dito reclame-opbrengsten oplevert. De kijker heeft blijkbaar de behoefte zich met gewone mensen te identificeren.

Kritiek was er ook op de samenstelling van de groep: geen ouderen, allochtonen, gehandicapten. Alleen het publiek waarop de commercials zijn afgestemd: de groep tussen twintig en veertig. Veronica ("the young one") heeft alleen binnen zijn eigen doelgroep geworven naar geschikte kandidaten.

Inmiddels is het project halverwege en kunnen ook vanuit de media-ethiek kritische kanttekeningen geplaatst worden bij Big Brother. In hoeverre worden bewoners en kijkers gemanipuleerd door de redactie van het programma? In hoeverre is de programmaleiding verantwoordelijk voor mogelijke gevolgen en effecten van het project?

In een interview in NieuwsTribune ontkent hoofdredacteur Hummie van der Tonnekreek, dat er sprake is van manipulatie in de dagelijkse uitzending, waarin de wederwaardigheden van een etmaal worden samengevat in een half uur inclusief commercials. Zij zegt te streven naar een waarheidsgetrouwe weergave van het leven van de bewoners. De ingrepen van de redactie moeten altijd navolgbaar blijven voor de kijker.

Toch mag de vraag gesteld worden in hoeverre de kijker naar de dagelijkse uitzendingen van Big Brother gemanipuleerd wordt. Na enkele dagen al werd bekend dat de life-uitzendingen lang niet altijd rechtstreeks waren, maar in een aantal gevallen van een dag eerder. Bovendien kwam aan het licht, dat het met dat volstreekte isolement wel meeviel. Er bleek wel degelijk communicatie en overleg te zijn tussen de programmaleiding en de bewoners.

Terwijl Mona en Bianca eind oktober hevig in tweestrijd verkeerden over het accepteren van de voorgestelde "oprotpremie", zaten de familieleden en vriendinnen van beiden al in de studio klaar voor de ontvangst.

Welke interessante beelden en gesprekken worden niet getoond omdat de programmaleiding dat niet wil? Zo bestaat het vermoeden dat met opzet geen beelden zijn uitgezonden van een conflict tussen bewoners en redactie, toen de bewoners door een per ongeluk openstaande microfoon konden meeluisteren naar een gesprek waarin enkele redactieleden zich zeer kritisch uitlieten over die duffe bewoners.

Van de Tonnekreek verklaarde eerder al dat zij, mocht er in het huis een mooie romance opbloeien en mocht dat spannende beelden opleveren, graag bereid was die beelden niet live uit te zenden, maar te reserveren voor een uitzending die betere kijkcijfers zou opleveren.

In hoeverre worden de deelnemers zelf gemanipuleerd? Mona liet na haar vertrek uit het huis duidelijk weten dat ze zich door de programmamakers belazerd voelde. Ze hakte uiteindelijk de knoop door, accepteerde de envelop-met-inhoud en ging naar buiten omdat ze van de leiding vernomen had dat haar kinderen werden gepest op het schoolplein. Later bleek dat allemaal wel mee te vallen. Mona denkt nu dat Veronica haar weg wilde hebben. Ter compensatie eiste ze onmiddellijk een baantje bij radio of televisie. Daarmee onthulde ze de verborgen agenda van de meeste bewoners: eeuwige roem door een mooi baantje bij de televisie of door een optreden in commercials.

Mona en Bianca werden opgevolgd door Anouk en Cyrille. Zij kwamen niet via de gebruikelijke procedures binnen, hetgeen bij critici de vraag opriep of zij wellicht met een geheime boodschap naar het vijftal werden gestuurd, bijvoorbeeld de opdracht meer leven in de brouwerij te brengen.

Naast manipulatie is ook verantwoordelijkheid een kernbegrip. In hoeverre zijn programmamakers verantwoordelijk voor de gevolgen en effecten van een uitzending? In algemene zin kan opgemerkt worden, dat een programmamaker uiteraard niet verantwoordelijk gesteld kan worden voor alle gevolgen en effecten van een uitzending. Wel voor die effecten die hij zelf heeft beoogd. Ook voor die effecten die hij wellicht niet heeft beoogd, maar die hij redelijkerwijs had kunnen voorzien. Wat je kunt voorzien of wat je als professional had moeten voorzien, had je immers ook kunnen en dus moeten vermijden. Ten aanzien van het Big Brother-project kan de vraag gesteld worden, of hier voldoende rekening is gehouden met de mogelijke gevolgen van deelname aan het experiment voor de bewoners. Van de Tonnekreek zegt het bevoogdend te vinden de bewoners tegen zichzelf in bescherming te nemen. We hebben hier immers te maken met volwassen mensen die vooraf psychologisch getest zijn en goed voorgelicht en voorbereid op wat komen ging. Ook Ruud is optimistisch. "Veronica heeft het beste met ons voor, daar ben ik vast van overtuigd", zei hij eind oktober tamelijk naïef.

Hoe is iemand er mentaal aan toe na honderd dagen isolement? Psychologen noemen het schokkend, dat de bewoners de realiteitszin steeds meer uit het oog verliezen en dat de werkelijkheid van het huis en zijn bewoners overblijft. Zij menen dat er sprake is van een gezamenlijk verlies van perspectief op de werkelijkheid. Op sommige momenten kan men bewoners (Karin bijvoorbeeld) horen zeggen dat de werkelijkheid van "buiten" en "thuis" steeds meer naar de achtergrond schuift en dat dat een beangstigend gevoel oplevert. Hoe reageren de bewoners op het beeld dat inmiddels "buiten" is ontstaan, vooral dankzij de roddelpers? Kranten schrijven bijvoorbeeld al over Ruud als over iemand op wie iedereen dol is en die door iedereen ongegeneerd in de armen wordt gesloten. Hij is hard op weg een nationale held te worden. Zijn vermogen om te luisteren en daarna op een gepast moment met zijn oordeel te komen "maakt hem mystiek", schreven de kranten letterlijk.

Hoe reageren partner en kinderen op geruchten en insinuaties? Zij hebben het doen en laten van "hun bewoner" op de voet kunnen volgen. Wat vinden ze thuis van die knuffelcultuur? En wat gebeurt er wanneer sommige bewoners gedrag gaan vertonen waarvan ze later spijt zullen krijgen?

Hoe reageert iemand na afloop op de ongetwijfeld massale media-aandacht?

Tegenstanders van het programma zullen tegenwerpen dat elke kritische beschouwing uiteindelijk toch weer free publicity voor het project oplevert en dat Veronica daar alleen

maar garen bij spint. Moet zo'n onnozel programma zoveel media-aandacht krijgen? Hier wordt zichtbaar wat men de 'paradox van de kritiek' zou kunnen noemen. Het is niet langer enkel en alleen de roddelpers die de zaak op de voet volgt; ook de serieuze pers pikt een graantje mee uit de ruif van het succes. Ondanks of misschien wel dank zij deze en andere kritische kanttekeningen houden de gebeurtenissen in en rond het Big Brother-huis de gemoederen van velen bezig. De zoveelste mediahype is een feit. Wie gerust is op de afloop van het project, mag het zeggen.

De auteur is media-ethicus en publicist